

EXPO

3.10.2009 ▶ 11.4.2010

KONINKLIJK
LEGERMUSEUM

HONDSE OORLOG!

DIEREN IN DE
GROTE OORLOG 1914 - 1918

Inleiding: Dieren in de Grote Oorlog

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, in 1914, speelt het dier een belangrijke rol in de Europese samenleving omdat het tegelijkertijd een bron van rijkdom én een werkkracht is. Na afloop van de strijd blijkt het dier deze vooraanstaande plaats weliswaar verloren te hebben. Het conflict is dus een scharniermoment in de verhouding tussen mens en dier. Een tentoonstelling over dieren in de Grote Oorlog illustreert echter niet enkel die kentering. Door het gemeenschappelijke verhaal van mens en dier in de loopgraven of de bezette zones te vertellen, wordt evenzeer het conflict zelf toegelicht. En zo komt meteen onze geschiedenis in beeld.

Vredestijd... Oorlogstijd

Vòòr 1914 zijn de dieren niet uit de economische realiteit weg te denken. De mens gebruikt ze als transportmiddel, als rij- of trekdier. De lastdieren bieden kostbare hulp in de landbouw. De veeteelt wordt opgedreven en de consumptie van vlees en melk veralgemeent. Producten van dierlijke oorsprong worden op allerlei manieren in de kledingindustrie verwerkt. Pootje voor pootje verovert de werkmakker een plaatsje in het huisgezin en hij wordt een trouwe vriend in het dagelijkse leven. Wanneer de Eerste Wereldoorlog uitbreekt, wordt het dier, net als de mens, gemobiliseerd.

Zaal 1: Geschikt voor de dienst !

In de 19de eeuw is het leger grotendeels op dieren aangewezen, zowel voor de tactiek (cavalerie) als voor de logistiek (transport). Hun massale aanwezigheid binnen de strijdkrachten impliceert een hele rits beroepen: dierenarts, smid, zadelmaker, wagenmaker,... De enen verstrekken de nodige zorgen om over gezonde dieren te beschikken, de anderen vervaardigen het materieel waarmee ze hun militaire taken tot een goed einde kunnen brengen. Bij het uitbreken van het conflict ziet het leger zich verplicht om de dierlijke effectieven uit te breiden en eist talloze beesten bij de Belgische bevolking op.

Dieren leveren uniformen

Vòòr 1914 wordt de soldaat bijna volledig met elementen van dierlijke oorsprong gekleed en geschoeid. De uniformen zijn uit wol vervaardigd. De bottines en de beenkappen zijn in leder, net als de uitrusting voor het opbergen van munitie (riemen en patroonhouders), levensmiddelen en persoonlijke bezittingen (ransel). Ook de hoofddekseis (sjako's en sjapska's) hebben lederen onderdelen en sommige worden met berenvel opgesmukt; de groottenues worden met pluimen of paardenhaar verfraaid. Katoen, van plantaardige oorsprong, wordt enkel voor het ondergoed gebruikt. Tijdens de oorlog is er echter een tekort aan leder en wol en het leger ziet zich dan ook verplicht om vervangingsmiddelen te vinden. Zomertenuis en uniformen van niet-strijdende manschappen worden voortaan uit katoenlaken in plaats van uit wol gemaakt. Web (gevlochten katoen), van toepassing bij de Britse en Amerikaanse legers, wordt door de Belgen overgenomen. Het lederen hoofddekseis wordt vervangen door een stalen helm die meer aan de eisen van een moderne oorlog voldoet.

De opeising van paarden in augustus 1914

Voor 1914 levert het leger de paarden voor de troep, maar eist dat de officieren hun persoonlijk rijdier bezitten. Bij het uitbreken van de oorlog moet het over een aanzienlijk aantal bijkomende dieren kunnen beschikken. Op basis van de wet uit 1887 over militaire prestaties redigeert het leger regels voor opeising en in vreedstijd stellen selectiecommissies jaarlijks lijsten met hoefdieren op. Ook paardgetrokken wagens en karren die voor opeising in aanmerking

komen, worden vermeld. Van zodra de mobilisatie van kracht is, worden de dieren op basis van deze inventarissen tegen betaling gevorderd. Dat gebeurt in de selectiecentra of bij de eigenaars thuis. Elke commissie beschikt over een dierenarts die de paarden onderzoekt, uitmaakt of ze geschikt zijn voor de dienst en ze bij de rij- dan wel bij de trekpaarden indeelt. Het opgeëiste dier krijgt een inschrijvingsnummer dat op de linkervoorhoef wordt gebrand. Het regimentsteken komt onder de manen of op de rechterbil.

De dieren verzorgen

Het leger wenst over goede en efficiënte dieren te beschikken en legt daarom heel strikte regels op aan de manschappen die voor hun verzorging instaan. De paarden worden in comfortabele en propere stallen ondergebracht. Elke week trimt de ruiter de bles, de manen en de staart van zijn paard. De benen van het paard worden geschoren en de hoeven ingevet. Tweemaal per dag wordt het paard geroskamd, de hoeven verzorgd en de hoefijzers gecontroleerd. Het lijf moet eerst met vochtig stro worden ingewreven en dan geborsteld. Vervolgens worden de delicaatste delen (ogen, neusgaten, lippen, aars) bevochtigd. De ruiter staat ook voor de waterbevoorrading en het voer in. Tijdens een veldtocht besteedt hij eens zoveel aandacht aan zijn rijdier omdat het dan nog meer aan kwetsuren en vermoeidheid staat blootgesteld. In de militaire kennels krijgen de honden een gelijkaardige behandeling. Ze worden er ook voor hun verschillende taken afgericht.

Hoefsmeden in het leger

Paarden, muilezels, ezels en ossen krijgen hoefijzers aangemeten om de sleet of een belastende vervorming van de hoeven tegen te gaan en om bepaalde ziektes en misvormingen te bestrijden. Grote aantallen dieren moeten worden beslagen en de aanwezigheid van de twee hoefsmeden per vijftig paarden is dus onontbeerlijk. Er worden twee soorten smederijen gebruikt: de garnizoenssmidse die niet getransporteerd kan worden en die in de kazerne wordt opgesteld en de mobiele veldsmidse die door dieren wordt vervoerd. Een hoefijzer gaat gemiddeld dertig à veertig dagen mee. Van zodra de hoef uitgroeit en de hoefijzers of de nagels beginnen te verslijten, wordt het dier naar de smederij geleid. De hoefsmid bereidt de voet voor door de overtollige hoornstof af te vijlen, hij smeedt en brengt het hoefijzer aan. De hoefsmid staat ook de dierenarts bij wanneer er bepaalde medicijnen moeten worden bereid of toegediend.

Enkele voorgestelde voorwerpen:

Grafische werken van Willi Müller (1887-1982) en James Thiriar (1889-1965)

Het hoefsmeden

Opstelling rond de veterinaire dienst

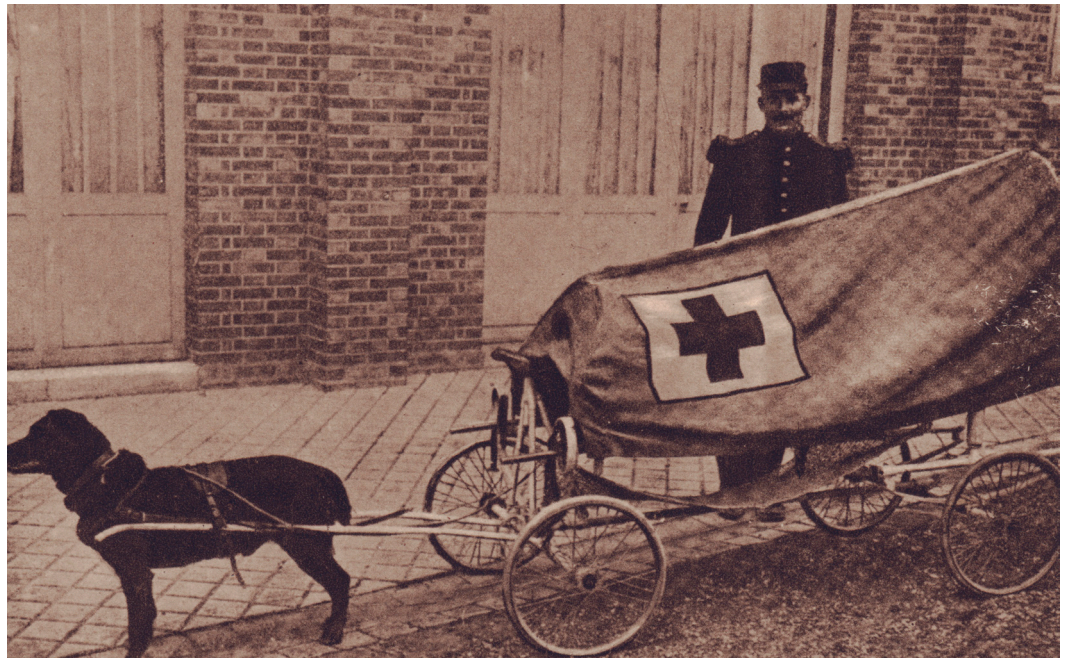

*Veeartsenkoffer, Belgisch leger, ca 1914-1918,
Brussel, KLM, inv. 4101551*

De dienst veeartsenij van het Belgische leger

Het voorlopige bewind, belast met de organisatie van de jonge Belgische staat, vaardigt op 5 januari 1831 het besluit over de gezondheidsdienst van het leger uit en de veeartsen worden bij die medische sectie ingedeeld. In 1891 wordt de dienst veeartsenij zelfstandig. De afdeling moet over de gezondheid van de paarden waken, de gekwetste, manke of zieke dieren verzorgen, de hoefsmeden opleiden en controleren, de kwaliteit van het voer verzekeren en het vlees voor de troepen garanderen. De veeartsen moeten ook de nodige sanitaire maatregelen voor de dieren treffen en de verspreiding van besmettelijke ziekten voorkomen. Ze moeten eveneens uitmaken welke dieren afgekeurd of afgemaakt dienen te worden en staan in voor de selectie van paarden geschikt voor aankoop. Ze beheren de voorraad dierengeneesmiddelen. Wanneer de eerste militaire kennels in 1913 worden gesticht, vallen deze eveneens onder hun bevoegdheid.

Zaal 2: Actieve dienst

De Eerste Wereldoorlog wordt soms als de eerste "moderne" oorlog omschreven, maar de nieuwe technologieën kunnen de strijdende dieren toch niet zomaar van hun voetstuk stoten. Het paard, de muilezel, de hond of de duif zijn immers polyvalent en vervullen bij de cavalerie, het transport, de bevoorrading, de communicatie of de gezondheidsdienst de meest uiteenlopende taken. De dieren worden aan dezelfde gevaren als de soldaten blootgesteld; ze kunnen dan ook in specifieke, door burgers bemande, verzorgingscentra terecht of krijgen speciaal voor hen ontworpen gasmaskers.

Honden en paarden helpen de gezondheidsdienst

De loopgravenoorlog wordt door ononderbroken vijandelijkheden op een modderig terrein en door onophoudelijk artilleriegeschut gekenmerkt. Het is dus uiterst moeilijk om gewonden af te voeren. De legers veralgemenen daarom het gebruik van sanitaire honden. Deze kunnen allerlei obstakels aan en met hun fijne neus speuren ze in de verste uithoeken van het slagveld dag en nacht naar gewonden. Wanneer de hond een gewonde vindt, meldt hij zijn aanwezigheid door aan zijn meester/brancardier een bezitting van de gewonde over te maken. Daarna toont hij de weg, zodat de gekwetste kan worden afgevoerd en verzorgd. De hond wordt soms voor een karretje gespannen en kan zo één of twee gewonden op een draagberrie vervoeren. Gemotoriseerde ziekenwagens zijn nog uitzonderlijk en het vervoer van de hulppost naar het ziekenhuis gebeurt meestal met sanitaire wagens die door paarden worden getrokken.

De strijdende dieren verzorgen en beschermen

Net zoals de mensen ondergaan de dieren de gewelddadige gevechten. De gezwollen kadavers van de paarden verrotten op het slagveld. Dieren met gebroken poten of ernstige verwondingen worden afgemaakt. Enkel de dieren die met zekerheid kunnen worden gered, krijgen verzorging in speciale hospitalen achter het front. Sommige dieren lopen mank wegens de inspanningen en ontberingen van de veldtocht. De hoefdieren met kleine letsels of schuurwonden veroorzaakt door hun tuig worden naar deze verzorgingsposten doorverwezen en vinden er ook wat rust. Verschillende Britse verenigingen trekken zich het lot van de

Enkele voorgestelde voorwerpen:

Dierenparade:

- *paard + tuig, Belgisch leger, ca 1914*
- *muilezel + tuig voor het transport van obussen, Brits leger, ca 1914-1918*
- *honden + hondenkar en tuig voor het transport van munitiekisten voor Maxim machinegeweren, Belgisch leger, model 1913*
- *duif met een buikzakje voor boodschappen, Italiaans leger, ca 1916*
- *sanitaire hond, Duits leger*

lijdende dieren aan en leveren verzorgingspersoneel, voedsel en geneesmiddelen. De militaire overheden kunnen de kostbare hulp van de dieren niet missen en voorzien paarden en honden daarom van maskers en beschermingsmiddelen tegen gasaanvallen.

Duiven en verbindingshonden

Om doeltreffend te kunnen samenwerken, moeten de fronttroepen in verbinding met de staf in de achterhoede staan. In het begin van de 20ste eeuw steunen de legers op moderne technieken zoals de telegraaf en de telefoon, maar deze nieuwe transmissiemiddelen worden door de bombardementen voortdurend buiten gebruik gesteld. Duiven en honden nemen het dan over. Beide bezitten inderdaad nuttige vaardigheden (oriëntatievermogen, snelheid, uithoudingsvermogen, het nemen van hindernissen op het terrein) en worden minder gemakkelijk dan mensen door vijandelijk vuur neergeschoten. Een soldaat brengt de duiven van de til naar de loopgraaf waar ze een kokertje of buideltje met een boodschap krijgen aangebonden. Ze worden dan opnieuw gelost en reppen zich naar hun nest zodat ze het bericht naar hun oorspronkelijke vertrekpunt overbrengen. De hond is dan weer trouw aan zijn baas én aan zijn hok en kan op die wijze twee vaste punten met elkaar verbinden. Door heen en weer te lopen, kunnen ze indien nodig ook munitie aanvoeren.

Gemiddelde snelheid

Duif : 1 km per minuut

Hond : 1 km per 2 minuten

Paarden, ezels, muilezels, ossen en honden voor het transport

In oorlogstijd is transport voor een strijdmacht van kapitaal belang. In het begin van de 20ste eeuw steunen de legers voor vervoer en trekkracht nog ruimschoots op paardenkracht. Bij de artillerie worden de paarden per zes ingespannen om de kanonnen te trekken. Bij de logistiek staan ze in voor het transport van de troepen, de munitie- en voedselbevoorrading of trekken ze de veldkeukens naar het front. Voor sommige taken en wanneer er onvoldoende paarden beschikbaar zijn, worden deze door ossen vervangen. De ezels en muilezels brengen materiaal, munitie en voedsel op hun rug naar het front. Trekhonden zijn specifiek aan het Belgische leger. Per twee staan de Belgische "Mâtins" (een mastiffachtige hond) de karabiniers bij: ze trekken karren die speciaal voor het vervoer van machinegeweren en munitiekisten werden ontworpen.

Paard en cavalerie

De cavalerie neemt nu eens verkenningsmissies en dan weer achtervolgingen voor haar rekening. Ook kan ze tijdens aanvallen als stormeenheid worden ingezet. Toch speelt ze in de eerste gevechten van 1914 geen doorslaggevende rol. De stabilisering van het front op het einde van datzelfde jaar verplicht de soldaten om zich in te graven; meteen wordt het nut van de cavalerie in vraag gesteld. Talrijke ruiters worden bij andere wapens ingedeeld. Ze verliezen zo niet enkel hun elitestatus, maar boeten ook heel wat aan kracht in. Velen kiezen dan maar voor de luchtvaart omdat ze daar dezelfde aanvalstechnieken kunnen toepassen. Net zoals te paard kunnen de "ridders van de hemel" duelleren en chargeren. Na verloop van tijd trachten de militaire overheden een bres in het front te slaan, één van de taken van de cavalerie. Daarvoor ontwikkelen ze voertuigen die mobiliteit met vuurkracht en bescherming van de bemanning verenigen: de gepantserde cavalerie is geboren. Deze moderne voertuigen zijn echter nog fragiel en dus kunnen ze geen ommekeer in het verloop van het conflict teweegbrengen. De Grote Oorlog wordt dus door een breuk tussen mens en paard gekenmerkt en luidt het einde van de traditionele cavalerie in.

Honden op wacht en op patrouille

Dankzij zijn scherpe gehoor en fijne neus is de hond een uitstekende hulp tijdens verdedigings- en verkenningsmissies, vooral 's nachts of bij mist. Hij trekt achter het front ook de wacht op om de ingekwartierde eenheden wat rust te gunnen of om de munitievoorraden te bewaken. In de voorhoede of in de loopgraven ligt de hond op de loer. Niets ontgaat hem. Hij slaat alarm wanneer de vijand probeert te naderen en tijdens een aanval is hij een geduchte tegenstander. Zijn gezelschap wordt door de eenzame wachtpost op de frontlinie erg op prijs gesteld. De patrouillehond vergezelt de manschappen tijdens hun verplaatsingen. Hij vangt het minste geluidje of geurtje op en meldt elke vijandelijke aanwezigheid zodat de hinderlaag kan worden vermeden. Bij beperkte zichtbaarheid of op moeilijk toegankelijke terreinen wijst hij de soldaten de weg.

Enkele voorgestelde voorwerpen:

Getuigenissen van soldaten

Kijkkasten

*Tekeningen van kunstenaar-
saan het front*

*R.W., Face à Face!!!, s.d.,
Brussel, KLM, inv.9910010*

Schaalmodellen

Zaal 3: Vriend of vijand?

De dieren beïnvloeden het morele en fysieke welzijn van de soldaten. Ze zijn trouwe gezellen en geven de manschappen de moed en de kracht om door te zetten. Omdat ze tegen onheil zouden beschermen, worden sommige beestjes als regimentasmascottes in de watten gelegd. Het dier brengt eveneens bestaansmiddelen aan, die zowel de keuken als de kleerkast vullen. Knaagdieren en insecten zijn dan weer ongewenst omdat ze het leven in de loopgraven ondraaglijk maken.

Gezelschapsdieren en mascottes: steun en toeverlaat

De relatie tussen mens en dier overstijgt het militaire gegeven. Ze delen hetzelfde lot, maken dezelfde gruwel mee en staan dezelfde angsten uit. Door deze innige beleving gaat de soldaat het dier als een echte gezelschap aanzien. Het lijkt een luisterend oor te bieden, het laat zich vertroetelen, het vraagt aandacht en verzorging: evenveel mogelijkheden om de oorlog even te vergeten en in het leven te blijven geloven. De ruiters, de artilleristen en de brancardiers smeden een affectieve band met het dier dat hen wordt toegewezen en in de loopgraven adopteren de soldaten de honden, katten, apen, fretten, everzwijnen die aan het front worden gevonden of naar het front worden meegebracht. Een oud gevechtsgeloof steekt ook opnieuw de kop op: de manschappen kiezen mascottes uit. Deze dieren brengen geluk en staan garant voor bescherming en overwinning. Het welzijn van het beestje is essentieel en zijn dood zou een slecht voorteken zijn. De dieren worden vermenschlijkt en verheerlijkt en betekenen voor de manschappen een onontbeerlijke steun en toeverlaat.

Dieren die het dagelijkse leven aan het front verbeteren

De voeding van de soldaat wordt nauwlettend in het oog gehouden: hij moet voor de strijd immers in topvorm zijn. De voedingsdienst bevoorraadt de troepen. Bij het uitbreken van het conflict voert het leger eerst een bewegingsoorlog, maar de algemene desorganisatie belemmert de voedselbevoorrading. Wanneer het front stabiliseert, krijgt de soldaat warme maaltijden, tenminste als de kok met zijn rijdende veldkeuken tot bij de eerste linies geraakt. Anders moet hij zich tevreden stellen met een karig overlevingsrantsoen dat uit conservenvlees en oudbakken brood bestaat. Soms vist hij in de

beekjes en kanalen van de IJzervlakte, koopt of steelt hij gevogelte of een schaap bij de boerderijen in de omgeving en melkt hij een koe voor een nu zo zeldzaam geworden beker melk. In tijden van schaarste gaat niets verloren... Hij maakt een overgooier uit schapenvacht om zich in de winter tegen de kou te beschermen en gebruikt pluimen om een iets comfortabeler bed te spreiden.

Schadelijk gespuis

In de loopgraven leven de manschappen verplicht samen met ongedierte dat de gezondheid en het moreel zwaar op de proef stelt. De ratten, nachtelijke knaagdieren die op voedsel uit zijn, knabbelen aan het toch al magere rantsoen van de soldaten en verstoren hun nachtrust. Om zich te beschermen, bedenken de slachtoffers talloze strategieën die één enkel doel beogen: komaf maken met het gespuis. Om ze onbereikbaar te maken, worden de levensmiddelen in de schuilplaatsen omhoog gehangen. De soldaten bouwen met rasterwerk een kooi rond hun bed. Ze zetten vallen op en de honden jagen op ratten. Door een gebrek aan hygiëne tieren vlooien en luizen welig; ze veroorzaken huidirritaties en ondraaglijke jeuk. De vliegen klitten rond de lijken. De muggen (die zich in vochtige omgevingen voortplanten) vermenigvuldigen zich op de overstroomde IJzervlakte en teren op menselijk bloed. Net nu de samenleving belang aan hygiëne gaat hechten, wordt vechten synoniem van aftakeling.

Zaal 4: In bezet België

Talloze burgers slaan voor de Duitse veroveraar op de vlucht en nemen hun huisdieren en vee mee. De opeisingen, eerst door de Belgische en vervolgens door de Duitse autoriteiten, hebben evenals de vijandelijke plunderingen zware gevolgen voor landbouw en veeteelt. Het tekort aan producten van dierlijke oorsprong veroorzaakt sterke prijsstijgingen. De Belgen moeten hun voedingsgewoontes wijzigen en vervangingsmiddelen gebruiken; ook de kledij dient te worden aangepast. De verordeningen van de bezetter in verband met dieren gooien indirect het transport, de handel en het gezinsleven overhoop.

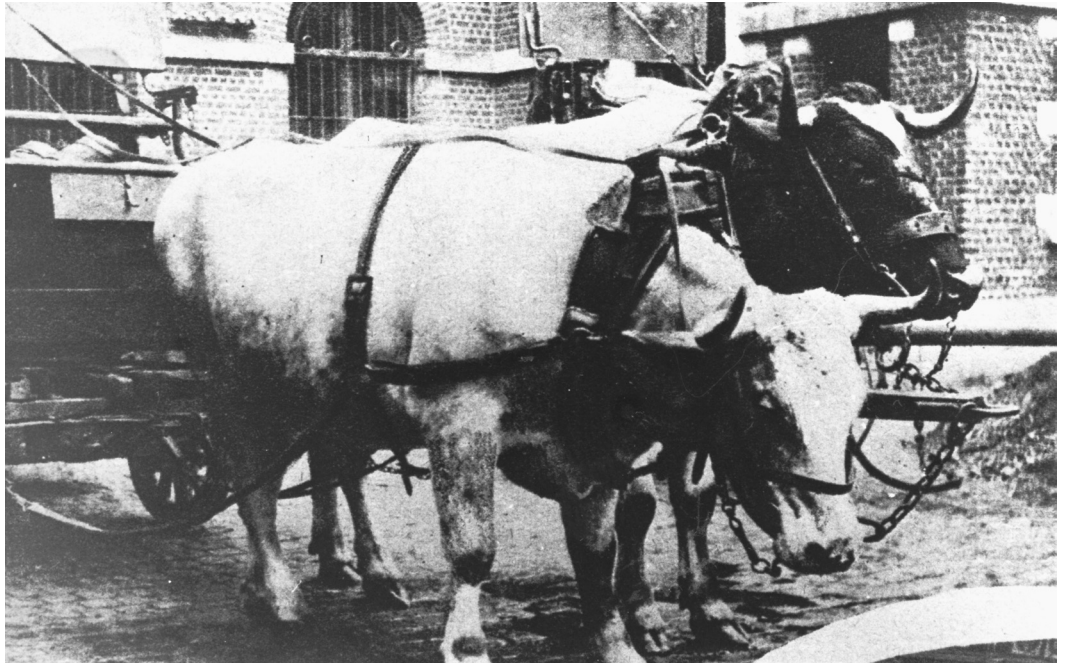
De invasie treft ook de dierenwereld!

Tussen augustus en oktober 1914 zaaien de wandaden en de plunderingen van de bezetter paniek en terreur; de burgers verlaten hun vertrouwde omgeving in de hoop ergens anders een veilig onderkomen te vinden. Vele maanden lang versperren duizenden mensen de wegen. Ze stapelen enkele inderhaast meegegraaide bezittingen op een kruiwagen en vluchten te voet terwijl honden, paarden en ossen kleine en grote karren trekken. Eén vijfde van de bevolking (1.400.000 personen) verlaat België. Velen vinden asiel in Nederland, een neutrale staat, sommigen gaan naar Frankrijk, anderen steken het Kanaal naar Groot-Brittannië over. Met de stabilisatie van het IJzerfront keert ook een relatieve rust weer. Sommige vluchtelingen komen terug naar huis, maar het land is zo goed als volledig bezet. De opeising van het vee (eerst door het Belgische en later door het Duitse leger) en de plunderingen bij de bezetting hebben zware gevolgen voor landbouw en veeteelt.

Een voeding arm aan dierlijke producten

De voedselbevoorrading geschiedt grotendeels via import en vanaf augustus 1914 wordt dit problematisch. Om de bevolking bij te staan, wordt in de herfst het Nationaal Hulp- en Voedselcomité opgericht. Met de steun van de Commission for Relief in Belgium, een Amerikaanse hulporganisatie die voedsel en fondsen voor België inzamelt, wordt de distributie van de ingevoerde goederen doorheen gemeentewinkels en met rantsoeneringsbonnen opgezet. Het gebrek aan verse producten (vlees, zuivel, groenten) die niet kunnen worden ingevoerd, veroorzaakt fenomenale prijsstijgingen. Sommigen spelen hier handig op in: ze ontwikkelen een zwarte markt, rekenen

waaninnige prijzen aan en vervalsen bepaalde levensmiddelen. De bevolking is dus op vervangingsproducten aangewezen en bereidt dan maar de meest ongelooflijke "oorlogsrecepten", te vinden in speciale kookboeken die tijdens de oorlog worden gepubliceerd.

Geen wol en geen leder meer... De mode past zich aan

Grondstoffen zoals wol en leder worden schaars en de kledingsector dient zich aan te passen. Het grootste deel van de inkomens wordt aan voedingswaren gependend en nieuwe kleren schieten er noodgedwongen bij in. Verbeelding en spitsvondigheid zijn nu sleutelwoorden. Overgordijnen worden als jurken gerecycleerd, dekens krijgen een nieuw leven als mantel, tafelkleden worden lakens en luiers; schoenen worden van flexibele zolen en houten hielen voorzien. De schaarste treft ook de Duitse bezetter en vanaf 1917 eist die alle wollen matrassen en kussens op. De bevolking probeert deze nieuwe opeising te ontwijken door de goederen in valse plafonds of op zolder te verbergen. Velen zien zich echter genoodzaakt om hun matras met stro, hooi of papier op te vullen. Zelfs de geweven stoffen, het breigoed en de linten worden opgeëist.

En de huisdieren?

Vier jaar lang vermenigvuldigt de Duitse bezetter de verordeningen omtrent huisdieren, die – onrechtstreeks – het dagelijkse leven van de Belgen beïnvloeden. De massale opeising van paarden berooft de bevolking van een essentiële werkkraft in de landbouw en beperkt het transport van mensen en goederen. De lastdieren die deze taken overnemen, zijn zwaar ondervoed door het systematische beslag dat op het voer wordt gelegd. De dieren van het Duitse leger krijgen immers voorrang. De bezettingsmacht vreest dat de duiven als boodschappers zullen worden gebruikt en treft dus een reeks maatregelen in verband met de duivenmelkerij: de vogels moeten worden aangegeven, in de duiventil opgesloten en mogen niet worden verkocht. De familiale kring wordt eveneens zwaar op de proef gesteld. In september 1917 dient er voor de honden een jaarlijkse belasting van 40 frank te worden betaald, een som die velen niet aankunnen. Een maand later worden alle honden met een schofthoogte van meer dan 40 cm door het Duitse leger opgeëist. Uit lijdzaamheid of als teken van verzet verkiezen sommige burgers om hun trouwe metgezel te doden.

Enkele voorgestelde voorwerpen:

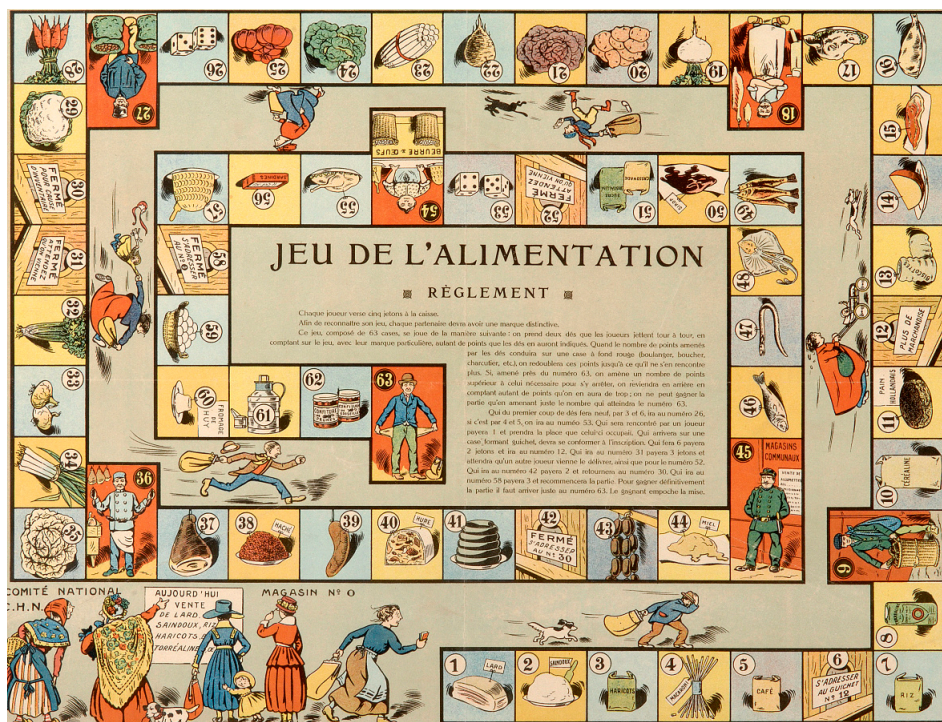
De Orde van de Haas wordt in 1832 gesticht tijdens het beleg van de citadel van Antwerpen op initiatief van een ironische patriot die de draak wenst te steken met de dappere vluchtenden die enkel en alleen om hun kostbare goederen bezorgd zijn. De evenementen van augustus 1914 zetten de bevolking tot een soortgelijk gedrag aan. De orde verrijst tijdens de Eerste Wereldoorlog: de moedige vluchtende burgers krijgen een diploma en een medaille.

Karikaturen over voedsel door René

Ganzenspel over voedsel

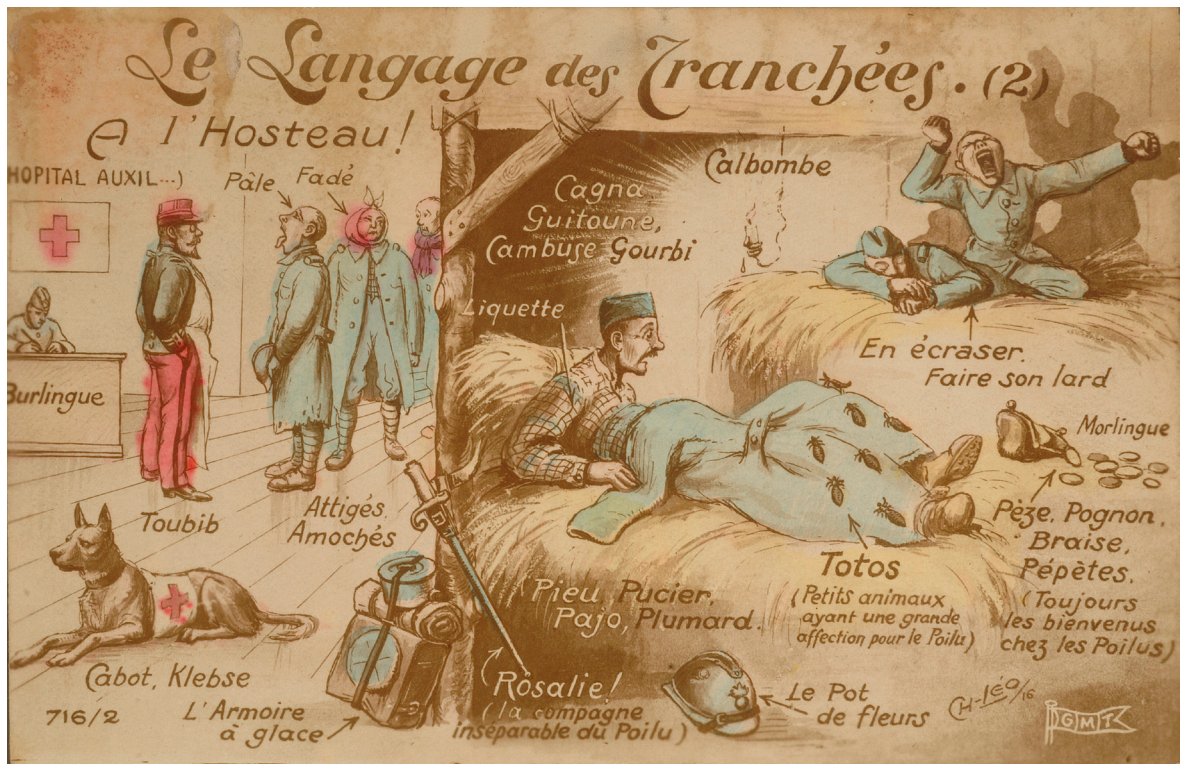
**Prijs van levensmiddelen van dierlijke oorsprong in
Brussel
(in Belgische frank)**

	15 juli 1914	15 oktober 1918
Rundvlees	2,50 frank per kilo	20,00 frank per kilo
Varkensvlees	2,00 frank per kilo	23,00 frank per kilo
Gekookte hesp	5,00 frank per kilo	42,00 frank per kilo
Melk	0,24 frank per liter	1,25 frank per liter
Boter	3,50 frank per kilo	30,00 frank per kilo
Eieren	0,12 frank per stuk	1,55 frank per stuk
Hollandse kaas	2,50 frank per kilo	Onvindbaar
Honing	1,50 frank per kilo	25,00 frank per kilo
Gans	15,00 frank per stuk	150 frank per stuk
Kabeljauw	1,80 frank per kilo	Onvindbaar

Bron :

GILLE, OOMS ET DELANDSHEERE, *Cinquante mois d'occupation allemande, tome IV : 1918*, Bruxelles, Librairie Dewit, 1919.

Zaal 5: Afgebeelde dieren

De soldaat-kunstenaars laten zich door het dierenrijk inspireren en produceren tekeningen, schilderijen of loopgravenambacht met diermotieven. Het dier speelt ook een belangrijke rol in de oorlogspropaganda die hun positieve en negatieve trekjes symbolisch uitvergroot. Ook de oorlogsliteratuur vertelt talrijke verhalen over "soldaatdieren". Het dier wordt eveneens afgebeeld op de herdenkingsmonumenten die na de Wapenstilstand overal worden opgericht. Dat is meteen een bewijs voor de essentiële rol die dieren in deze oorlog hebben gespeeld. Ze hebben immers, net als de mensen, heel wat geleden.

Het dier gezien door de soldaat-kunstenaars

De dieren nemen in de verbeelding van de soldaten de meest diverse vormen aan. De kunstenaars die vrijwillig naar het front optrekken of gemobiliseerd worden, nemen hun tekengerief mee om hun vrije momenten wat op te vullen. Ze schetsen en schilderen het leven in de loopgraven, de kameraden, de landschappen en uiteraard ook hun trouwe viervoetige kompanen. Paarden en honden worden talloze keren afgebeeld, met of zonder context.

De omringende fauna is een dankbaar onderwerp dat op soms onverwachte wijze en dikwijls als zelfstandig studiemotief wordt behandeld. Heel wat soldaten gaan zich artistiek uitleven en beelden dieren in hout of in het metaal van de obushulzen uit. Soms worden ook beenderen of hoeven tot vreemdsoortige souvenirs omgevormd.

De propaganda verdierlijkt de vijand

De oorlogspropaganda verdierlijkt de vijand: de protagonisten van het conflict worden doorheen het symbolische universum van het dierenrijk uitgebeeld. Het dier komt in de patriottistische emblemen voor en duidt de nationale identiteit aan: de Duitse arend, de Franse haan, het Britse luipaard, de Belgische leeuw. Het gedrag of het uitzicht van een dier worden aangewend om het karakter van een persoon of het hoofdkenmerk van een natie te illustreren. De vijand wordt dikwijls negatief voorgesteld: de Duitser wordt bijvoorbeeld met een varken vergeleken om zijn beestachtigheid en zijn vraatzucht in de verf te zetten. Deze afbeeldingen van dieren zijn op affiches, in perskarikaturen of op voorwerpen voor dagelijks gebruik te vinden en de boodschap wordt door iedereen begrepen.

De voorstellingen zijn partijdig, ontmenselijken de vijand of maken hem belachelijk. Zo tracht men de oorlog te rechtvaardigen en probeert men haatgevoelens aan te moedigen.

Het dier in de oorlogsliteratuur

Net zoals talloze soldaten hun oorlogsdagboeken publiceren, worden ook de avonturen van de soldaatdieren tijdens en na de oorlog verteld. Reeds in 1916 roept Benjamin Rabier de hond *Flambeau* in het leven, een viervoeter die zijn hoeve verlaat om aan de strijd deel te nemen en zo de loopgravenoorlog aan de kinderen kan uitleggen. Tegelijkertijd creëert Walter A. Dyer *Pierrot*, een hond uit België. De opbrengsten van de verkoop zijn voor de *Commission for Relief in Belgium* bestemd. In 1917 schrijft Pierre Chaine *Les mémoires d'un rat*, over de lotgevallen van Ferdinand de rat aan het front en in 1922 haalt Jacques d'Ars de campagneherinneringen van *Fanfan* de hond op. De verhalen brengen een realistisch beeld van het dagelijkse leven van de soldaten en tonen ook aan dat de dieren een echte steun en toeverlaat voor de manschappen waren. Maar de vertellingen met gehumaniseerde dieren zijn eerst en vooral een middel om de natie te mobiliseren door op ietwat lichtvoetigere wijze over de Grote Oorlog te spreken.

Het dier op de herdenkingsmonumenten

Onmiddellijk na de oorlog worden in de omgeving van het stadhuis of de kerk en op de plaats van belangrijke slagvelden talloze herdenkingsmonumenten opgericht. Ze eren eerst en vooral de soldaten die hun leven voor de natie lieten, maar ook de dieren worden niet vergeten. Sommige illustreren de rol die de dieren in het leger hebben gespeeld, andere getuigen van het leed dat mens en dier hebben gedeeld. Soms worden dierlijke symbolen gebruikt, hetzij om een patriottistische boodschap over te brengen, hetzij om de heldendaden van een regiment of divisie te illustreren. Enkele monumenten zijn uitsluitend aan een dier gewijd: de duif (Brussel, Charleroi, Rijsel, Berlijn), het paard (Melbourne), de muizen en de kanaries als "vrienden van de sappeurs" (Edinburg). In 2004 huldigt Groot-Brittannië in Londen het Animals in War Memorial in, dat de bijdrage en de opoffering van dieren in de conflicten van de 20ste eeuw in de schijnwerper plaatst.

Enkele voorgestelde voorwerpen:

Loopgravenambacht

Grafisch werk en literatuur

Herdenkingsmonumenten

1. Mémorial de la 3e Division galloise dans le bois de Mametz Mametz, Somme, France
Acier émaillé
Sculpteur: David Petersen (1944)
Inauguré le 11 juillet 1987

Herdenkingsmonument voor de 3de Divisie uit Wales in het bos van Mametz Mametz, Somme, Frankrijk
Geëmailleerd staal
Beeldhouwer: David Petersen (1944)
Ingeholdigd op 11 juli 1987

6. Mémorial terre-neuvien de Beaumont-Hamel au *Royal Newfoundland Regiment* Beaumont-Hamel, Somme, France
Pierre et bronze
Sculpteur: Basil Gotto (1866-1954)
Inauguré le 7 juin 1925

Newfoundlands herdenkingsmonument van Beaumont-Hamel voor het *Royal Newfoundland Regiment* Beaumont-Hamel, Somme, Frankrijk
Steen en brons
Beeldhouwer: Basil Gotto (1866-1954)
Ingeholdigd op 7 juni 1925

2. Monument britannique, dit *Menin Gate* ou porte de Menin Ypres, Flandres occidentale, Belgique
Pierre d'Euville
Sculpteur: William Reid Dick (1879-1961)
Architecte: Reginald Blomfield (1856-1942)
Inauguré le 24 juillet 1927

Brits monument, genoemd *Menin Gate* of Menenpoort Ieper, West-Vlaanderen, België
Steen van Euville
Beeldhouwer: William Reid Dick (1879-1961)
Architect: Reginald Blomfield (1856-1942)
Ingeholdigd op 24 juli 1927

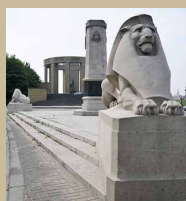
7a-b Monument à la gloire de l'infanterie belge Bruxelles, Belgique
Petit granit de Merbes-Sprimont et bronze doré
Sculpteur: Edouard Vereyken (1893-1967)
Inauguré le 5 mai 1935

Monument ter ere van de Belgische infanterie Brussel, België
Blauwe steen van Merbes-Sprimont en verguld brons
Beeldhouwer: Edouard Vereyken (1893-1967)
Ingeholdigd op 5 mei 1935

3. Monument au pigeon-soldat Bruxelles, Belgique
Pierre bleue et bronze
Sculpteur: Victor Voets (1882-1950)
Inauguré le 8 mars 1931

Monument aan de oorlogsduif Brussel, België
Blauwe steen en brons
Beeldhouwer: Victor Voets (1882-1950)
Ingeholdigd op 8 maart 1931

8. Monument britannique Nieuport, Flandre occidentale, Belgique
Pierre blanche et bronze
Sculpteur: Charles Sargeant Jagger (1885-1934)
Inauguré le 1er juillet 1928

Brits monument Nieuwpoort, West-Vlaanderen, België
Witte steen en brons
Beeldhouwer: Charles Sargeant Jagger (1885-1934)
Ingeholdigd op 1 juli 1928

4. Monument à la 58e Division britannique *London Division* Chipilly, Somme, France
Calcaire
Sculpteur: Henri-Désiré Gauquié (1858-1927)
Inauguré en 1922

Monument ter ere van de 58ste Britse divisie *London Division* Chipilly, Somme, Frankrijk
Kalksteen
Beeldhouwer: Henri-Désiré Gauquié (1858-1927)
Ingeholdigd in 1922

9. Monument à l'aviateur Georges Guynemer Poelkapelle, Flandre occidentale, Belgique
Pierre blanche, pierre reconstituée «granit rose» et bronze
Sculpteur: Marcel Wolfers (1886-1976)
Inauguré le 8 juillet 1923

Monument ter ere van vliegenier Georges Guynemer Poelkapelle, West-Vlaanderen, België
Witte steen, gietsteen 'roze graniet' en brons
Beeldhouwer: Marcel Wolfers (1886-1976)
Ingeholdigd op 8 juli 1923

5. Monument au pigeon Lille, Nord, France
Calcaire de Pouillenay
Sculpteur: Alexandre Descatoire (1874-1949)
Inauguré le 23 avril 1936

Monument voor de duif Rijsel, Nord, Frankrijk
Kalksteen van Pouillenay
Beeldhouwer: Alexandre Descatoire (1874-1949)
Ingeholdigd op 23 april 1936

10. Monument aux morts Walhain-Saint-Paul, Brabant wallon, Belgique
Granit
Sculpteur: inconnu
Inauguré en 1931

Monument voor de oorlogsslachtoffers Walhain-Saint-Paul, Waals-Brabant, België
Graniet
Beeldhouwer: onbekend
Ingeholdigd in 1931

